

सन्धिः

सन्धिः नाम किम्? **द्वयोः स्वरयोः व्यञ्जनयोः** वा सन्निधिः। तस्मिन् सन्निधौ यदा आदेशः, आगमः, लोपः, प्रकृतिभावः च भवन्ति अपि च तेन तत्र कोपि विकारः (परिवर्तनम्) भवति तदा तत् **सन्धिकार्यं** इत्युच्यते।

सन्धिः त्रिविधः

1. **स्वरसन्धिः** – स्वरः + स्वरः
2. **व्यञ्जनसन्धिः** – व्यञ्जनम् + वर्णः (स्वरः / व्यञ्जनम्)
3. **विसर्गसन्धिः** – विसर्गः + वर्णः (स्वरः / व्यञ्जनम्)

1. **स्वरसन्धिः** – (स्वरः + स्वरः) स्वरयोः मध्ये भवति।

8 विधः

1. सवर्णदीर्घसन्धिः

2. गुणसन्धिः
3. वृद्धिसन्धिः
4. यण्-सन्धिः
5. यान्तावान्तादेशसन्धिः
6. पूर्वरूपसन्धिः
7. पररूपसन्धिः
8. प्रकृतिभावः

1. सवर्णदीर्घसन्धिः

सवर्णदीर्घ-स्वराः – आ ई ऊ ऋ

अ/आ + अ/आ = आ

इ/ई + इ/ई = ई

उ/ऊ + उ/ऊ = ऊ

ऋ/ॠ + ऋ/ॠ = ॠ

एते सर्वे **सवर्णाः**। सवर्णयोः स्वरयोः स्थाने **तत्तद्वर्णस्य दीर्घस्वरः आदेशः** भवति। अतः **सवर्णदीर्घसन्धिः**।

अकः सवर्णे दीर्घः (६.१.१०१) इति सवर्णसन्धेः सूत्रम्।

अक्-वर्णात् संहितायाम् सवर्णः **अच्**-वर्णः विद्यते चेत् पूर्वपरयोः एकः सवर्णदीर्घः भवति ।

सवर्णः - द्वयोः वर्णयोः **मुखस्थितम् उच्चारणस्थानम्** तथा च **आभ्यन्तरप्रयत्नाः** समानाः सन्ति चेत् तौ वर्णौ परस्परयोः 'सवर्णौ' भवतः ।

अक् वर्णाः अच् वर्णाः च के? ते प्रत्याहारेषु वर्तन्ते।

अक् = अ, आ, इ, ई, उ, ऊ, ऋ, ॠ, ल ।

अच् = अ, आ, इ, ई, उ, ऊ, ऋ, ॠ, ल, ए, ऐ, ओ, औ ।

एते प्रत्याहाराः कुत्र सन्ति? माहेश्वरसूत्रेषु।

माहेश्वरसूत्राणि

अ इ उण् | ऋ लक् | ए ओङ् | ऐ औच् |

ह य व रट् | लण् |

ज म ङ ण नम् |

झ भञ् | घ ढ धष् | ज ब ग ड दश् |

ख फ छ ठ थ च ट तव् | क पय् |

श ष सर् | हल् |

अक् = **अ इ उण् | ऋ लक्** | (अ, आ, इ, ई, उ, ऊ, ऋ, ॠ, ल ।)

अच् = **अ इ उण् | ऋ लक् | ए ओङ् | ऐ औच्** | (अ, आ, इ, ई, उ, ऊ, ऋ, ॠ, ल, ए, ऐ, ओ, औ।)